

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 8 (Ağustos/August 2022), s. 625-640.
Geliş Tarihi-Received: 12.04.2022
Kabul Tarihi-Accepted: 12.06.2022
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1102306

Teröristlerin ve Töreristlerin Ürettiği Şiddetin Sarmalında “Huzursuzluk”

“Huzursuzluk” in the Spiral of Terrorists and Honor Killing

Salim DURUKOĞLU*
Şeyma AYDEMİR**

Öz

Yapılan bu çalışmada Ömer Zülfü Livaneli'nin *Huzursuzluk* adlı romanı incelenmiş, huzursuzluğun ana nedeni olarak şiddetin gösterildiği romanda betimlenen şiddet örneklerinin kaynakları ve nedenleri üzerinde durulmuştur. Ezidiler örneğinden hareketle kitlesel şiddet olgusu; görece hayvanlardan sonra şiddete uğramada daha savunmasız ve sürekli mağdur / kurban olan çocuk, kadın ile hem şiddet mağduru hem de şiddetin faili olan erkeğe yönelik şiddet olgusu yakın plana alınmıştır. Romanın iletileri doğrultusunda Hz. Hüseyin ile isimdaş ve kısmen kader ortağı olan, cinayet kurbanı başkarakter Hüseyin üzerinden, son tahlilde şiddetin adres sormadığı ve cinsiyet seçmediği tezi de öne çıkarılmıştır.

Bu çerçevede şiddet ile ilişkilendirilen ekonomik, fiziksel, psikolojik, cinsel, dinsel ve siyasal şiddet türleri hakkında bilgi verilmiş; bu olguların ataerkil yapı ile etkileşimine değinilmiş ve söz konusu etkileşimden yola çıkılarak şiddetin birey, toplum, çocuk, kadın ve erkek üzerindeki etkileri romandan alıntılarla aktarılmaya çalışılmıştır. En çok töreden beslenen, töreristler eliyle sergilenen bireysel şiddet ile en çok soğuk savaş yöntemlerinden beslenerek kitlesel şiddete dönüşen terör ve teröristler gerçeği, şiddetin kaynağı ve örnekleri olarak görülmüş ve gösterilmiştir. Arka planda ise yasal düzenlemeleri yapmayan, mevcut yasaları uygulamayan ya da terör örgütleri üzerinden vesayet savaşları yürüten devletlerin ve yöneticilerinin de şiddetin koruyucusu ve destekçileri olduğu dile getirilmiştir.

Şiddetin bir türü ile diğer türleri arasında ilişki olduğu, örneğin hayvanlara şiddet uygulayan insanların bunu diğer insanlara uygulamada da sakınca görmediği saptanmış; tespit ve teşhir edilen şiddet türleri ve örnekleri üzerinden şiddet sarmalından çıkışın yolları irdelenmiştir. Şiddetin tarihselliğinin ve gelenekselliğinin de mücadelenin önündeki en zorlayıcı gerçekler ve gerekçeler olduğu görülmüştür. Romanda bir leitmotif olarak geçen “Ben bir insandım!” cümlesi tematik özü temsil eder. İnsan ölür, insanlık ölmez sözünden hareket edersek, şiddet önce insanlığı öldürür. Bu bağlamda romanın iletisi, “İnsanı ve insanlığı huzura erdirmeye, şiddeti yok etmekle başlar.” cümlesi ile özetlenebilir.

Anahtar Kelimeler: Livaneli, “Huzursuzluk”, şiddet, törerist, terörist.

* Doç. Dr., İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Malatya/Türkiye, e-posta: sdurukoglu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2429-7609

** Milli Eğitim Bakanlığı, e-posta: aydemir1seyma@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6401-6974

Abstract

In this study, Ömer Zülfü Livaneli's novel *Huzursuzluk (Unrest)* is examined and the sources and causes of the examples of violence depicted in the novel, in which said violence is shown as the main reason for the unrest, are emphasized. The phenomenon of mass violence based on the example of Yazidis; violence against children, women, who are more vulnerable after animals and constantly victimized, and against men, who are both victims and perpetrators of violence, have been studied in detail. In line with the messages of the novel the thesis that violence does not ask for address and does not choose gender has also been brought forward through the protagonist Hüseyin, a homicide victim with the same name and partially the same fate with Hz. Hüseyin (St. Hüseyin).

In this context, information was given about the types of economic, physical, psychological, sexual, religious and political violence; the interaction of these phenomena with the patriarchal structure has been mentioned and the effects of violence on individuals, society, children, women and men have been tried to be conveyed with quotations from the novel. The reality of terrorism and terrorists, which is fed mostly by tradition and cold war methods, exhibited by 'törerists' (terrorists that also abuse custom) has been pointed out and determined as the source and examples of violence. In the background, it has been stated that governments and their rulers that do not make legal arrangements, do not implement existing laws or wage wars of tutelage through terrorist organizations are also protectors and supporters of violence.

It has been determined that there is a relationship between one type of violence and another, as an example, people who inflict violence on animals do not mind inflicting it on other people; the ways to get out of the spiral of violence are examined through the types and examples of violence detected and exhibited. It has been seen that the history and tradition of violence are the most compelling facts and justifications in front of the struggle. The sentence "I was a human!", which is mentioned as a leitmotif in the novel, represents the thematic essence. According to the phrase 'Man dies, humanity doesn't.' violence kills humanity first. In this context, "Humanity and the peace for humanity begins with eliminating violence." can be summarized as the main message of the novel.

Keywords: Livaneli, 'Huzursuzluk (Unrest)', violence, terrorist, honor killing (törerist).

Kavramsal ve Kuramsal Giriş

Sözlüklerde "genellikle siyasal bir dava uğruna girilen, toplumu korkutmaya, yıldırma yönelik her türlü eylem" e terörizm, bu işi yapanlara da terörist denir. "Yıldırıcı, tedhişçi" sözcükleri ile de karşılanan terörist, şiddetin her çeşidini araç ve hatta amaç olarak kullanan kişileri niteler.

Törerist ise "Bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların bütünü, âdet; bir toplumdaki ahlaki davranış biçimleri, adap." (tdk.gov.tr; Doğan, 1996) anlamına gelen töre kavramından yola çıkarak şiddetin her türünü araç veya amaç olarak kullanan kişileri ve eylemlerini tanımlamak için kullanılan yeni ve henüz terim niteliği kazanmamış, türetme, yakıştırma bir sözcüktür. Bu sözcük terörist kelimesi ile sesteşlik ve anlamdaşlık ilişkisi kurar. Amaçları ve kaynakları ile ayrışan iki kavram kullanılan yöntem, araç ve gereçler itibarıyla benzeşir, aynılaşır.

Bu kavramlar öznesinde incelediğimiz *Huzursuzluk* romanı, şiddeti bütün türevleri, yerelliği ve evrenselliği ile açığa çıkarır ve geniş kitlelerin bir insanlık trajedisi ve ayıbı olan bu gerçeğe yüzleşmesini sağlar. Yaşanmış ya da yaşanması olası olayları, kişi, yer, zaman birlikteliği ile kurgulayan en hacimli yazınsal tür olan roman, doğasında var olan geniş imkânlar ve imtiyazlar ile ele aldığı her konuyu geniş kitlelere ve geleceğe aktarmada başarılı ve kıskanılan bir türdür. Psikologlardan daha iyi ruhsal, sosyologlardan dahi iyi toplumsal çözümleme yapan, tarihçilerden daha iyi tarih anlatan, ele aldığı konulara ölümsüzlük katan, ruh üfleyen tür olarak roman, sorunları tespit, tasnif, teşhis ve tedavi etmede önemli bir işlevi yerine getirir. Karl Marks'ın, Fransız tarihini öğrenmek isteyenlere, Fransız tarihçileri değil, Stendal'ı, Balzac'ı okuyun, asıl Fransız tarihini onlar yazdı

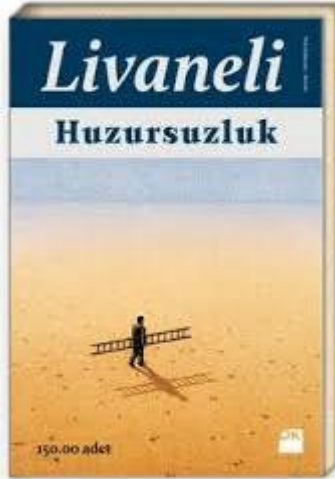
demesi, romancıların ve roman türünün müstesna yerini ve istikametini tayin edicidir. (Tekin, 2001, s. 7).

Huzursuzluk romanı bu bağlamda ele aldığı şiddet olgusunu, sosyal bilimlerin anlamlı bütünlüğünden kopararak tek boyutlu ilgileneceği gerçekliğin aksine, bütüncül bir bakış açısı ve özgün bağdaştırmalar ile okurun dikkatine sunar. Okur, gazete veya televizyonlarda gördüğü ve kısmen sıradanlaştırdığı şiddet haberlerinin, insan ruhu üzerinde onulmaz yaralar açışına ve insanı, insanlığından utandıracak bir içeriğe dönüştüğüne tanıklık ederken, şiddet olgusunu yeniden derinlemesine yorumlar ve şok niteliğinde bir aydınlanma yaşar. Bu yeniden yaşatma, benimsetme ve kavratma hali, kısmen roman türüne kısmen romancıya ait bir başarının paylaşılması anlamına da gelir.

1. Roman Hakkında

Ömer Zülfü Livaneli'nin 2017'de yayımlanan kitabı *Huzursuzluk*, yürek burkan bir hikâyeye sahiptir ve birden fazla konuya aynı anda değinmiştir. Okuru; Ortadoğu'nun kanayan yarası olan IŞİD gerçeğiyle, IŞİD zulmüne maruz kalmış insanların korkularıyla, IŞİD katliamından kaçıp Türkiye'ye sığınan göçmenlerin yaşadıklarıyla, şeytan diye yaftalanan Ezidi'lerin çektiği acılarla, Mardin'den tüm dünyaya doğru genişleyen şiddet sarmalıyla yüzleştirmiştir. Ezidileri anlatırken tarih boyu süregelen birtakım yanlışlıkları da hatırlatan yazar, "*Kendileri de öyle söylerler zaten, 'İnsanlık ağacının kırılmış dalıyız' derler*" (Livaneli, 2017, s. 48) ifadelerini kullanmıştır. Yazara göre, tarihin en kadim dinlerinden birine mensup bu insanlar; gelenek-görenekleri, kelimeleri ve hikâyeleri ile yeryüzündeki tek kuru yaprak gibi oradan oraya savrulmuş, bir dramın şahidi değil de o dramın ta kendisi gibi yaşamışlardır.

Roman harese nedir, sorusunun cevabını vererek başlamıştır ki bu metin kan, barut ve gözyaşı coğrafyası olan Ortadoğu'nun karanlığını, kırılğanlığını ve kafa yapısını ortaya

koyan çekirdek metinlerdendir: "*Harese nedir, bilir misin oğlum? Arapça eski bir kelimedir. Bildiğin o hurs, haris, ihtiras, muhteris sözleri buradan türemiştir. Harese şudur evladım: Develere çöl gemileri derler bilirsin, bu mübarek hayvan üç hafta yemeden içmeden, aç susuz çölde yürür de yürür; o kadar dayanıklıdır yani. Ama bunların çölde çok sevdikleri bir diken vardır. Gördükleri yerde o diken koparır çiğnemeye başlarlar. Keskin diken devenin ağzında yaralar açar, o yaralardan kan akmaya başlar. Tuzlu kanın tadı, dikeninkiyle karışınca bu, devenin daha çok hoşuna gider. Böylece yedikçe kanar, kanadıkça yer, bir türlü kendi kanına doyamaz ve engel olunmazsa kan kaybından ölür deve. Bunun adı haresedir. Demin de söyledim hurs, ihtiras, haris gibi kelimeler buradan gelir. Bütün Ortadoğu'nun âdeti budur oğlum, tarih boyunca birbirini öldürür ama aslında kendini öldürdüğünü anlamaz. Kendi kanının tadından sarhoş olur.*"

Bu hikâye / kıssa, toplumları bir kıttadan diğerine sürükleyen, içinin ateşini dizginleyemeyen, insanlığın gözü dönmüş düşmanı "hırs" kelimesinin anlamını sorgulayan bir hikâyedir. Eserde bahsi geçen zulümleri yapan insanlar, harese yiyen develere benzetilmiştir. Romanın başkarakteri Hüseyin de "*harese kurbanı bir çocukcağz*" (Livaneli, 2017, s. 47) olarak nitelendirilmiştir.

Roman karakterine Hüseyin adının seçilmesi, İslam dünyasında büyük travmalara / sarsıntılara, bölünmelere yol açan Kербela olayını ve şehit Hz. Hüseyin'i ve hikâyesini de çağırıştır. Türkiye'de ve İslam dünyasında sayısız Ali, Hasan, Hüseyin adına rağmen, Muaviye ve Yezit adına rastlanmaması da halkın bu olayları nasıl anladığının ve

kabullendiğinin göstergesidir. Şiddet uygulayan güçlü, zalim, kötü, gaddar, haksız, lanetlidir; şiddete uğrayan ise zayıf, mazlum, iyi ve kurbandır.

Yazar, eserin başka bir bölümünde İbni Haldun’un “coğrafya kaderdir” sözüne hak vererek, gerçekte şiddetten kurtulamamış veya soyutlanamayacak Amerika’daki ya da diğer Batı ülkelerindeki yaşamlara özenip Türkiye’de adeta birer yerli-yabancı ve ülkesine karşı önyargılı olarak yaşayan ve çözümün bir parçası olmak yerine sorunun bir parçası olmayı yeğleyen insanları da harese yiyerek kendi kanında boğulan develere benzetmiştir.

Roman başkışileri Ezidi bir kadın ve Müslüman bir erkektir. Karakterler doğdukları toplumların giydirdiği dini, ahlaki, törel değerleri temsil eden gömlekleri üzerlerinden çıkaramadıkları için güçlü dini ve toplumsal değerler karşısında yenik ve eziktirler. Kuşaklar boyunca kutsal bir emanet gibi taşınan bir dizi törenin ve durmadan kutsanan, indirilmiş değil uydurulmuş dini değerlerin kıskacındaki kahramanlar, anlatı boyunca, bir trenin hareket etmek zorunda olduğu raylardan istese de ayrılamaması gibi, acı bir sona doğru yol alırlar. Romanın erkek kahramanı öldürülür, ölür; kadın kahramanı ise doğuştan kör ve tecavüzden doğan bebeği için yaşamaya devam eder. Anlatıcı olan gazeteci de ölen arkadaşı Hüseyin’in sevdiği Ezidi kıza âşık olarak bu trajediye katılır. Aşk toplumların insanlara giydirdiği deli gömleklerine başkaldırıdır; yasak, günah ve ayıp kavramları ile kuşatılan insan gerçeğinin tek kaçıışı, sığınağı, isyan bayrağıdır.

Geleneksel anlatı türleri ve kültürü ile ilişkiler de kuran roman, geçmiş yıllarda dinleyicilerin dizi/film/roman ihtiyaçlarını karşılayan halk hikâyelerinin tematik yapısından izler de taşır. *Huzursuzluk*, başlı başına aşk konulu bir halk hikâyesinin roman kalıbına dökülmüş halidir. “Aşk” teması üzerine kurgulanan roman, âşık-maşuk-ağyar üçlemesini temsil eden, âşıklara ilaveten, bu aşkı engelleyen veya âşıklara yardım eden kişilerle de desteklenmiştir. Livaneli, kahramanları için bazı aşk konulu halk hikâyelerinin hüsrarla biten sonlarına benzer bir son hazırlayarak adeta modern bir “halk hikâyesi” yazmıştır (Karakaş ve Çetin, 2019).

2. Huzursuzluğun Özeti

Kitabın özeti kısaca şöyledir: Mardinli Hüseyin ile IŞİD zulmünü misliyle yaşamış Ezidi kızı Meleknaz’ın ve “kelamın çocuklarının” (Livaneli, 2017, s. 81) hikâyesi... Romanın ana karakterlerinden biri olan İbrahim, İstanbul’da gazetecilik yapmakta ve İstanbul’un karmaşası içinde sıradan bir hayat sürmektedir. Bir gün iş yerinde çalışırken, günlük haberlerin gazeteci bir arkadaşı tarafından aktarıldığı sırada çocukluk arkadaşı Hüseyin’in Amerika’da öldürüldüğünü / öldüğünü öğrenir. Çocukluk arkadaşının ölümünü araştırmak üzere, yıllar sonra kendisinin de memleketi olan Mardin’e gider.

Mardin’e giden İbrahim, Hüseyin’in ölümünü araştırdıkça adeta bir girdabın içine çekilir. İçine kapanık biri olan Hüseyin’in nasıl olup da Mardin’de dinci teröristin saldırısı sonrası ölümden kurtulurken, ABD’de yine ırkçı bir örgüt militanının saldırısı sonrası öldüğünü merak eder. Hüseyin’in ailesi ve çevresinden öğrendiği gerçekler karşısında adeta başka bir ruh hali kaplar içini ve merakı içten içe daha da çoğalır.

İbrahim, çocukluk arkadaşları arasında merhameti ve yufka yürekliliği ile bilinen arkadaşı Hüseyin’in hemşire olarak yardımda bulunmak için bir göçmen kampına gittiğini; göçmen kampında Meleknaz isimli Ezidi kıza âşık olduğunu, Meleknaz için nişanlısı Safiye’den ayrıldığını, ailesinin de artık Meleknaz’ı gelinleri olarak kabul etmeleri konusunda sorunlar yaşadığını öğrenir. Meleknaz’ın bir de kör bebeği vardır. İbrahim, Hüseyin’in uğruna herkesi karşısına aldığı Meleknaz’ı araştırmaya başlar.

Göçmen kampını ziyaret eden İbrahim, Zilan adlı genç kadından Meleknaz hakkındaki her şeyi ve o zamana kadar sadece adını duyduğu IŞİD’in gerçek yüzünü

öğrenir. Meleknaz ve Zilan, IŞİD'in zulmünden kaçarak Mardin'deki çadır kampına yerleşmişlerdir. Zilan, kardeşi Nergiz'in bu kaçış sırasında yaşadıklarına dayanamayıp kendini dağın tepesinden uçuruma attığını ve kendisi ile geri kalanların bu zorlu yolculuktan kurtulmayı başardıklarını anlatır.

İbrahim yaptığı araştırmalar sonucunda, Hüseyin'in Meleknaz'ı rahat bırakması için Mardin'de IŞİD yanlıları tarafından tehdit edildiğini, kurşunlandığını, bunun üzerine Hüseyin için endişelenen ailesinin onu abilerinin yanına Amerika'ya gönderdiğini ve orada bir gece iş çıkışı Amerika'da kendilerine "Volk" adını veren Faşist Almanlar tarafından öldürüldüğünü öğrenir.

Hüseyin'in önce sevdaya sonra ölüme yazılmış, Mardin'de başlayıp Amerika'da sona ermiş hayatından ve Meleknaz'ın da yaşadıklarından çok etkilenen İbrahim, Meleknaz'ı arar. İstanbul'da bulur. Hüseyin'in üstlenip de tamamlayamadığı bu görevi yani Meleknaz'ı korumayı çok istediğini dile getirir. Fakat çok ısrarcı olmasına rağmen Meleknaz'dan beklediği cevabı alamaz. Bunun üzerine Meleknaz gibi zulümden kaçan başka insanlarla bir araya gelerek onlara merhem olmaya çalışır.

3. İsimden İçeriğe

Huzursuzluk romanı, edebiyat dünyasında teşrik-i mesaisi olanlara, ismi üzerinden Türk edebiyatında Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Huzur", Ayşe Kulin'in "Bir Tatlı Huzur", adlı romanlarını (ve aynı adlı şarkıyı) hatırlatırken Dünya edebiyatından Portekiz edebiyatının büyük isimleri arasında anılan Fernando Pessoa'nın ölümünden çok sonra basılan "Huzursuzluğun Kitabı" adlı anı romanını da çağırıştır. Esasen Tanpınar'ın Huzur romanı da Mehmet Kaplan tarafından bir huzursuzluğun romanı olarak nitelendirilir. (Kaplan vd., 1994, s. 361).

Huzur, insanın sonsuz kızıl elması / arayışı iken huzursuzluk musallat ve müzmin hastalığıdır. En büyük mutluluğu hiç doğmamış olmakla ilişkilendiren düşünürler ve edebiyatçılar, bu inançlarını anlatan hayli bir edebi metin de üretmişlerdir. Ziya Paşa, ünlü terki-i bendinde "Asude olam dersin gelme cihana / Meydana düşen kurtulamaz sengi kazadan" (Akyüz, 1986, s. 45) derken, Farsça asude ve çağrışım yoluyla zıttı olan fersude kelimeleri üzerinden, dingin veya kaygılı / huzurlu ya da huzursuz oluşun, kaçınılamayan bir insan gerçeği olduğunu anlatır. Bir tatlı huzur almak için gelinen dünyadan huzursuzluğun her çeşidini yaşayarak gider, insanoğlu.

Huzur kelimesinin romanla ilişkili anlamı sözlüklerde "Dirlik, baş dinçliği, gönül rahatlığı, rahatlık, erinç" (tdk.gov.tr) şeklinde verilir. Olumsuz anlam taşıyan adlar, sıfatlar, zarflar yapan -sız (-siz, -suz, -süz) yapım eki ile birleşen huzur kelimesi olumsuzlaşır ve ortaya huzur kelimesi ile ilişkili olan bütün anlamların buharlaşması ve yok olması halini niteleyen bir kelime çıkar: Huzursuzluk...

Romanda huzursuzluğu doğuran, dünyayı yaşanmaz bir yer haline getiren en önemli sorun olarak şiddet gösterilir. Çocuğa, kadına, erkeğe ve Ezidiler üzerinden savunmasız dini ya da etnik toplumlara doğru genişleyen şiddet sarmalı, bu cennet dünyayı, yakıcı ve yıkıcı bütün unsurları ile tecessüm eden bir cehenneme dönüştürür. Şiddetin normalleşmesi ve meşrulaşması için kullanılan, dini, siyasi, ahlaki, törel değerlerin istismarı ile sorun içinden çıkılmaz ve çözümsüz bir hal alır. Şiddet gören, şiddet uygular, şiddet şiddeti doğurur ve bütün kötülüklerin birbirine eklenerek yaşandığı bu namussuz düzende huzur azalmaz, aksine huzurun sadece adı kalır ve bu ad huzur değil huzursuzluk olarak yaşanır ve telaffuz edilir ve anlatılır.

4. Şiddet Olgusu

Şiddet görenin şiddeti normalleştirdiği ve diğer canlılara uyguladığı gerçeğinden hareket ettiğimizde şiddet, kendi kendini çoğaltan bir ters kültür örneğidir. Çelebi (2010)'ye göre şiddet yaygınlaştıkça, şiddeti anlamak, tasnif etmek neredeyse dünyayı anlamak kadar zorlaşır. "Şiddet her yerde her zaman var olmuştur, var olacaktır. Şiddet, insanın doğasındadır; ya da insanı şiddete iten toplumdur, toplumsal koşullardır gibi birtakım belirlemeler yapılabilir veya sınıfsal şiddet ya da şiddete övgü, vs. den söz edilebilir." (Ünsal, 1996, s. 29).

Şiddet türleri incelendiğinde, özellikle erkek tarafından kadına ve çocuğa karşı uygulanan aile içi şiddetin, coğrafi sınır, ekonomik gelişmişlik seviyesi ve öğretim düzeyi gibi değişkenlere bakılmaksızın en çok karşılaşılan şiddet türü olarak belirtildiği ve şiddetin tüm dünyada ve kültürlerde önemli bir sorun olarak ifade edildiği görülmektedir (Güler ve diğerleri, 2005).

Geçtiğimiz yüzyıl Arendt tarafından, Lenin'den esinlenerek, "şiddet çağı" olarak nitelendirilirken, 21. yy ise Pentagon tarafından "Ayaklanmalar Yüzyılı" ilan edilmiştir. Bugüne kadar ihmal edilmiş olan şiddet kavramının artık bir kenara atılamayacağı açıktır (Özerkmen ve Gölbaşı, 2010).

Şiddet, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından, "fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması" durumu olarak tanımlanmaktadır. Baskı kelimesi de sözlük anlamından yola çıkılarak hak ve özgürlükleri kısıtlayarak zor altında bulundurma durumu, tahakküm olarak tanımlanabilir. Livaneli, söz konusu romanında şiddetin birçok çeşidine yer verirken bunu kimi zaman eski bir hikâyeden yola çıkarak ama çoğunlukla 2020'li yılların dünyasında, yeni görünüşleriyle çarpıcı bir şekilde anlatmıştır.

Şiddet her toplumda ve her dönemde var olmuş ve var olacak yıkıcı bir psikosozyal, siyasal olgudur. Pek çok bilim dalı tarafından araştırma-inceleme konusu olan, farklı türevleriyle çok yönlü ve dünyanın bir türlü sarmadığı, çözüm bulamadığı kanayan yarası olarak varlığını devam ettiren şiddet olgusu, azalmak yerine varlığını ve şiddetini daha da arttırarak tüm yakıcı ve yıkıcı etkileriyle sosyal bir problem olarak insan ve insanlık hayatındaki yerini korumuştur ve sistematik olarak mücadele edilmezse de korumaya devam edecektir.

Şiddeti doğuran bireysel sebeplere bakıldığında kişinin psikolojik durumu, karakter özellikleri, maddi- manevi birçok sebebin yanında izahı mümkün olmayan başka pek çok sebepten de bahsetmek mümkündür. Bazen bir "yan bakış", gülüş, hatta duruma karşı tepkisiz oluş bile şiddetin ortaya çıkmasında ardına sığınılan bahaneden başka bir şey değildir. Şiddeti uygulayanın da şiddete maruz kalanın da kesin çizgilerle ayrılmış bir cinsiyeti yoktur elbette fakat ataerkil toplumlarda erkeğin kadın karşısında bir nevi yüceltilmesiyle bu çizgi silik de olsa kadın aleyhine kendini gösterir. Ataerkil toplum; erkeklere, anne karnından başlayarak tartışmasız bir öncelik verir, kadınlara da insan hakları noktasında sınırlı bir manevra alanı çizer. Ataerkilliğin hem sosyal hem de özel alanda erkek egemenliğine işaret ettiği bilinir. Bu egemenlik noktasında kadının toplumdaki yeri elbette ki erkekten aşağıdır hatta söz hakkı noktasında kadının yerinin olmadığı bile söylenebilir.

Şiddetin siyasal boyutlarına baktığımızda, siyasi erki temsil edenin diğerlerine, güçlü devletlerin küçük ve zayıf devletlere uyguladığı baskı ve savaş senaryoları, şiddetin toplumsal ve kitlesel olarak varlığına ve meşrulaştırılmasına örnek teşkil eder. Savaşmadan bir yüzyıl bile duramayan devletler, devlet ve ordu gücünün yıkıcılığı ile şiddetin en uç

örneklerini sergileyen eylemlerin odağında yer alırlar. Şiddet; bireysel, toplumsal ve siyasal boyutları ile insanları ve diğer canlıları tüketmek, yok etmek pahasına kendini üreten bir ters kültür örneğidir.

Livaneli, romanda “Merhamet, zulmün merhemi olamaz! (Livaneli, 2017, s.139)” diyerek, acımak duygusunun şiddet sorununu çözmek için yeterli olamayacağını vurgular. Merhamet veya vicdan derdin dermanı, yitirilenlerin telafisi olamaz. İnsan, kendi penceresinden bakarak başkasına el uzatırken ve çoğu zaman kendi penceresinin kırıklarını görmeden bir başkasının hayatına müdahil olma yanlıgısına düşebilir. İnsanlar bazen dökülen cam kırıklarını ve açılan yaraları görmeyi ihmal edebilir. Kişilerin hayatlarına böyle gereksiz “iyi niyetli” müdahalelerin insanların yüreklerinde ne gibi yaralar açacağı bilinmez.

Sorunu teşhis ve teşhir ederek bir kez daha tartışmaya açan *Huzursuzluk* romanı; çözümü acımanın ötesine geçerek aramayı salık vermektedir. Çözümü birey, toplum, eğitim ilişkisinde irdeleyen; tarih boyu süregelen birtakım yanlışlıkları mercek altına almayı da ihmal etmeyen Livaneli, Ezidilerin çektiği acıları aktarırken onların insanlığın kırık dalı oluşunu ve yorgun yüzlerini de bütün ezilen halklar yerine ve niyetine anlatmıştır. Şiddet; zayıf olan birey, toplum ve devletin güçlü olan birey, toplum ve devlete zorbalığı olarak yansımaktadır.

4.1. Kimlik ve Şiddet Parçacıkları- Çaresizlik

Sosyoloji / toplumbilim, toplumları insan ilişkilerini ve kültür yapılarını gözeterek ataerkil ya da anaerkil toplumlar olarak ikiye ayırır. Ataerkil toplum yapısının zorlandığı, daha katı kurallara dayandırıldığı toplumsal düzenler, kadın haklarının ve varlık alanının aleyhine işleyen bir yapıya bürünürler: “Kadına şiddet olgusunun temelinde tüm kurumları biçimlendiren köklü ve etkili ataerkil güç yapısının ve kadını yerinde tutma amacının yattığı unutulmamalıdır (Ertürk, 2015, s. 39)”. Sultana’ya (2019) göre ataerkil sistemde, şiddetin birçok çeşidi, erkeğin kadını istediği şekilde kontrol altına almak, boyun eğdirmek ve bu duruma alıştırmak için başvurduğu doğallaştırılmış eylemlerden sayılabilir. Hatta erkek tarafından uygulanan şiddet meşru olarak düşünülebilir ve kadınlar düzenli bir biçimde erkek şiddetine maruz kalabilir.

Erkek şiddeti, istisnai örnekler hariç, araya girmeyi reddeden din ve kısmen dine dayanan devlet düzenleri tarafından sistematik bir biçimde meşrulaştırılmakta ve bu bağlamda yapılanlara göz yumulmaktadır. Tecavüz, kadını dövme, başlık parası cinayetleri, kız ceninleri öldürme, cinsel istismarın diğer şekilleri gibi şiddet ve kadınlara aşılana güvensizlik hissinin devamının bir sonucu olarak onları istemeyerek de olsa evde kalmaları için ekonomik olarak sömürme ve sosyal olarak baskılama, şiddetin görüntü seviyesine çıkan parçacıkları olarak değerlendirilebilir.

Tüm toplumlarda idealize edilmiş, egemen, tüm toplumca paylaşılan kimlik parçacıkları vardır. Bu kimlik parçacıkları (kuvvetli, yurtsever, koruyucu, hâkim, ekmeğini taştan çıkaran vb.) genelde sorgulanmaz, tüm erkeklerce az ya da çok paylaşılır. Bunların herkesçe paylaşılmasının nedeni, toplumca erkekler için en saygı gören ve yer yer kutsallaştırılmış kimlik parçacıkları olmalarıdır. Saygı görmesinin nedeni de bu parçacıkların ataerkil hiyerarşi ilişkilerini çok rahat yeniden üretebilmesidir. Hatta bu parçacıkların çoğu sistem tarafından empoze edilip kazandırılır veya daha önce edinilmiş olanlar da sistemli hale getirilebilir (Demren, 2001).

Yukarıda bahsedilen idealize edilmiş kimlik parçacıkları sonucunda ortaya çıkan kadına-çocuğa-yaşlıya kısaca diğer aile üyelerine karşı uygulanan psikolojik- fizyolojik şiddetin boyutları *Huzursuzluk*’ta birçok yerde karşımıza çıkmaktadır. Bunlara eserden örnekler vermek gerekirse şu çekirdek metinler öne çıkar:

Erkeğin sözü üzerine söz söylememe ve belirleyici son sözün, kararın erkeğe ait olduğu; erkeğin bu kimlik parçacıklarını yerine getirirken kendisini bir nevi daha üstün görüp kadına uyguladığı psikolojik-fiziksel şiddet karşısında kadının kabullenmekten başka çaresi olmadığı eserde "Hüseyin gidip kolundan tutmuş, zorla getirmiş kıızı. Anne demiş, ben bu evin oğluyum bu da senin gelinin, bunu hemen kabul etsen iyi olur yoksa şimdi çeker giderim... Bu tavır üstüne Advıye Hanım Teyze'ye susmak düşmüş tabii." (Livaneli, 2017, s. 37) ifadeleriyle anlatılmıştır. Metinde dayatmaya maruz kalan iki kadın vardır: biri zorla getirilen kız, diğeri tercih hakkı sunulmayan, susmak zorunda kalan değil bırakılan anne... İnsanlara "ya sev ya terk et" gibi iki seçeneğin sunulması bile yetersiz hatta çirkin görülürken, zor kullanmak ve seçeneksiz bırakmak açık bir özgürlük alanı ihlali, sözde erkeklik ve şiddet göstergisidir.

Ataerkillik, daha geniş tanımıyla, genelde toplumda kadın üzerindeki erkek egemenliğini artırma, ailede çocuk ve kadın üzerinde erkek egemenliğinin kurumsallaşması ve gösterimi anlamına gelmektedir. Bu "erkeğin toplumun önemli kurumlarında gücü elinde tuttuğunu" ve "kadının böylesine bir güce ulaşım hakkının engellenmesi"ni belirtir. Yine de bu "kadınların ya tamamen güçsüz ya da tamamen haklarından, kaynaklardan ve etkiden mahrum edildiğini" belirtmez (Sultana, 2019, s.418).

Romanın başka bir bölümünde Fuat Amca'nın ağzından anlatılan hikâyede, yine erkek egemenliğine değinilmiş, bu egemen güç (şiddet) karşısında kadının korkudan hiçbir şey yapamadığı ve yaşadığı çaresizlik dile getirilmiştir. "...bebekleri boş bir kulübeye koyup üstüne üç kilit vurmuş. Bu kapıyı kim açarsa anında vururum, kimse yanaşmayacak demiş. Bebekler açlıktan susuzluktan sıcaktan ağlarmış ama hiç kimse gidip kapıyı açmaya cesaret edemezmiş. Günlerce bebek ağlaması dinlemiş köylüler. Gözyaşı döke döke ama çaresiz kalmışlar." (Livaneli, 2017, s. 45). Anlatılan hikâyede güç sahibi erkeğin yaptığı zulüm karşısında değil bir kadının, hane halkının hatta tüm köylünün dahi zulme sessiz kalmak zorunda oldukları anlatılmıştır. Çünkü herhangi bir müdahalede doğrudan zulmü uygulayandan kötülük göreceklerini ve belki de öldürüleceklerini bildiklerinden geri çekilerek, zulmün o acı sesine karşı kulaklarını tıkayarak sessizce izlemeyi seçmişlerdir.

Kadınların şiddet karşısındaki tepkileri çoğunlukla mevcut seçeneklerle sınırlı olmakta ve genellikle ilişkilerini devam ettirmektedirler. Eşinin / şiddet uygulayanın ceza almasından korkma, ekonomik özgürlüğünün olmayışı, çocuklar için kaygılanma, duygusal bağımlılık, aile ve arkadaşlarından yeterli destek bulamaması, durumun ileride değişeceğini ümit etmek, boşanırsa bunun kabul gören bir şey olmadığını bilmek, dul kadınlar için hayatın daha zor olacağı kaygısı, reddedilme ve toplum tarafından lekelenme korkusu kadının yardım talep etmesini önlemektedir (Bayar, 2020).

Livaneli, aldatılan kadının yaşadığı fiziksel-psikolojik şiddete rağmen kaderine razı olup kocasını kızdırmamak adına yaptığı fedakârlıkları ve kocasının bir başkası (abisi) tarafından zarar görmemesi (öldürülmemesi) adına onu korumasını romanda şu şekilde anlatır: "...bu adam gece gelmezse haber ver bana, dedi. Zavallı kadın da onu kızdırmamak için, Hasan eve gelmediği geceler kocasının ayakkabılarını evin kapısına koyardı ki, abisi onu evde sansın, bir kötülük yapmasın." (Livaneli, 2017, s. 45). Görüldüğü gibi kadın aldatılmasına, şiddetin her türlüüne maruz kalmasına rağmen yine de kocasını korur. Bunu belki çocukları için belki de etrafın kötü söylemlerine engel olmak adına zor da olsa yapar. Bu çekirdek metinde bir alt metin olarak şiddetin, zorbalığın elinde örselenen, hırpalanan ve tüketilen evlilik ve akrabalık ilişkileri de görüntü seviyesine çıkar.

Kadına yönelen şiddetin en korkunçlarından biri de şüphesiz cinsel istismardır. Cinsel istismar, Polat (2015)'a göre, psikososyal gelişimini tamamlamamış ve yaşı küçük olan kız veya erkek çocuğun bir yetişkin tarafından cinsel amaçlar için kullanılmasıdır. Bir çocuğun bir yetişkin tarafından cinsel doyum için kullanılması cinsel istismardır. Cinsel

istismar, genital bölgeleri elleme, teşhircilik, röntgencilik, pornografiden ırza geçmeye kadar çok geniş yelpazedeki tüm davranışları kapsamaktadır. Hatta kadının rızası olmadığı evliliğe zorlanması bile cinsel istismara kapı aralar, kadının ömür boyu tecavüze uğraması sonucunu doğurur. Nikâh defterine atılan zoraki imzalar, kıyılan dini ya da resmi nikâh, aile cüzdanı işin şekil kısmını temsil ya da örtbas eder, kişilerin iç dünyaları ve duygusal bellekleri onaylamadığı sürece, evlilik ilişkileri de birer cinsel istismardır. İstismarın nerede başlayıp nerede bittiğini belirlemek güçtür.

Eserde, çocuk istismarı konusuna da değinilmiştir. “O zaman eyvah dedim, eyvah, Nergisim gitti! Çünkü sekiz yaşındaydı ama gösterişliydi. Adam okudu, dedi ki, iki kız kardeşi almak da caizdir ama ikisiyle aynı anda yatmak yasaktır, ayrı ayrı kullanılmalıdır. Bunları kitaba yazmışlar.” (Livaneli, 2017, s. 94). Burada aslında hem çocuk istismarı hem de cinsel taciz söz konusudur denebilir. Çünkü Nergis’e yapılan taciz, yaşının çok küçük olmasından dolayı çocuk istismarına girerken ablasına yapılanlar kadına karşı yapılan cinsel tacizdir.

Cinsel istismar çocuğun duygusal ve cinsel gelişimini, kişiler arası ilişkilerini, özgüvenini sarsan akut veya kronik bir travmadır. Travmanın etkileri, yaşanan olaya ilişkin tekrarlayan zihinsel canlandırmalar, tekrarlayan davranışlar, korku ve kaygı tepkileri, insanlara, yaşama ve geleceğe ilişkin tutum ve düşüncelerde farklılıkların olması gibi bir sıra içinde görülebilir (Alparslan, 2014, s. 198). Nergis’in gördüğü şiddet (istismar) sonucunda yaşadığı ruh hali yazar tarafından şöyle anlatılmıştır: “Çarşaf açılınca Nergis’i tanıdım. Daha doğrusu hem tanıdım hem tanımadım. Değişmişti. Benim Nergis’im gitmiş yerine düşman bakışlı, yabani, daha büyük ifadeli biri gelmişti. Nergisim dedim, Nergisim... Sarıldım ona ama o bana sarılmadı, kolları iki yanına sarkmış öylece bekledi. Ne oldu sana yavrum dedim, cevap vermedi. Gözlerinde karanlık bir nefret okunuyordu, bana bile öyle bakıyordu. İnsan umudunun bir kısmını kaybederse üzgün görünür ama tamamen umutsuz kalınca böyle olur. Daha sonra Meleknaz’da da aynı şeyi gördüğüm için biliyorum.” (Livaneli, 2017, s. 95).

Eserde, Nergis’in küçücük yaşında yaşadığı korkunç olayları bir türlü kafasından atamadığı ve bu travmadan çıkamadığı görülür. “Nergis zaten bambaşka bir dünyadaydı, bebekle hiç ilgilenmedi, gözünü ölümlere dikmiş, ay ışığı altında kaskatı kesilmiş yüzlerine bakıyor, öne arkaya sallanıp duruyordu hiç ses çıkarmadan.” (Livaneli, 2017, s. 105). Romanda, Nergis’in bu duruma daha fazla dayanamayıp kendini uçurumdan atarak intihar ettiği yazılmıştır. Nergis’in kaçış yolculuğunda içinde bulunduğu travmanın da etkisiyle hiç konuşmaması fakat sadece ölümü sırasında ağzından tek bir cümle çıkması; yazarın bir nevi gerçekte yaşanan bu tür benzer şiddet olaylarına karşı sessiz haykırışıdır denilebilir. İşte bu yürek burkan cümle şöyledir: “Ben bir insandım abla.” (Livaneli, 2017, s. 106).

İntihar düşüncesi, insanın kendini gereksiz ve değersiz görmesi ile şekillenmeye başlar, yaşamayı yük ve katlanılamaz olarak görmesi ile gelişir, acı çekmeyi ve yaşamayı reddetmesi ile son bulur. Bu tercih bir anlamda kutsal dinlerin cehennem algısının, bireyin hayatı ile özdeş hale gelmesi ile de açıklanabilir. İnsanlığı görmezden gelinen, çiğnenen, örselenen, hayatı bir şekilde cehenneme dönen ya da döndürülen insanlar için seçenekler çok azalmış demektir.

“Ben bir insandım abla.” (Livaneli, 2017, s. 106) cümlesi seçeneksiz kalan insanın sessiz çığıdır ve romanın açar cümlelerinden biridir. Nergis’in ölmeden önce dudağından dökülen bu cümle kitabın sonlarına doğru yine başka bir şiddet mağduru olan Hüseyin’in de ölmeden önce söylediği son cümleler olarak karşımıza çıkmaktadır. “Hüseyin, ‘Ben bir insandım’ demiş iki kere, belki daha çok tekrar etmiş de bu kadarını kaydedebilmişler.” (Livaneli, 2017, s. 126). Bu cümle önemli bir cümledir kitapta. Yazar, evrensel düşünmeyen ve cehaletin ortasında insana insan gibi bakmayan beyinlerin bu dünyayı çirkinleştirip iyiliği, insanlığı öldürdüğünü bu cümlede anlatmıştır.

Üç kızın gördükleri bu şiddetten kaçtıktan sonra, kaçış yolunda birbirleriyle tek kelime dahi konuşmadıkları "Tek kelime bile etmediniz mi dedim, hayır dedi, şaşırmadınız mı dedim, hayır dedi..." (Livaneli, 2017, s. 103) cümleleri ile yazar tarafından özetlenir. Karakterlerin içinde buldukları ruh hallerinin bu cümlelerle tasviri, bir korkuyu açığa çıkarır. İnsan konuştuğunda yaşadıklarını konuşur, konuşma insanın içindeki, bilinç düzeyindeki ya da bilinçaltındaki gerçekleri dışa vurması demektir. Hayatları cehennem olan insanlar bunu konuşmak, hatırlamak, yeniden yaşamak istemezler, yaşayan bir ölüye dönüşürler.

4.2. Dogmatik Düşünce

Ne yazık ki, birçok ülkede herkes kendi ırkını, düşüncelerini, dinlerini "üstün", "en doğru", "tek ve biricik" çıkış yolu olarak kabul eder. İşte şiddet olaylarının altında genel olarak bu "dogmatizm" yatmaktadır. Kendi düşüncelerinin "Tanrısal Doğrular" kadar kesin olduğuna inanmak, bunları bir "iman gibi" savunmak ve icabında bunlar için "ölmeye" hazır olmak, bu dogmatizmin sonuçlarıdır. Siyasal İslam'ı da kapsayan "dine dayalı siyasal eylemlerin", Cezayir, İran ve Afganistan örneklerinde görüldüğü gibi genellikle şiddete dönük sonuçlar doğurmasının temel nedeni; inanca dayalı dogmatik davranış biçimidir (Ertürk, 1978, s. 7-19 ; Akt. Özerkmen ve Gölbaşı, 2010).

Romanda, kaynağını dogmatik fikirlerin, dinci fanatizmin oluşturduğu şiddet örneklerine de yer verilmiştir. İŞİD yanlısı, sözde dini emirleri yerine getiren, insanlıktan çıkmış kişilerin yaptığı zulümler şöyle anlatılmış: "Bir gün cesaretimi toplayıp beni alan yaşlıca bir adama sordum, çünkü o biraz daha merhametli gibiydi ötekilerden, günah değil mi yaptıklarınız dedim. Hayır dedi, halifemizin emri böyle... Adam bir kâğıt çıkardı, halifenin emrini okudu... Bunları kitaba yazmışlar." (Livaneli, 2017, s. 94) Yapılan şiddet içerikli eylemlerin sözde dini temsilciler tarafından onandığı için meşru görülmesi ve bağnaz bir şekilde sorgulanmadan uygulanması, şiddetin doğuracağı vicdani sorgulamanın ortaya çıkmasına engel olur. Çünkü yapılan vicdansızlık "halifenin emri böyle" sözünü dini, meşru, gerekli ve doğal görülür ve uygulanan şiddetten kişi kendini sorumlu ya da suçlu hissetmez.

"Abim o akşamüstü eve dönerken, tam caminin önünden geçerken sokak arasından biri fırlamış, Allahuekber diye bağırarak elindeki tabancayla abime ateş etmeye başlamış. Abim yere düştüğü halde ateş etmeye devam etmiş, sonra Allah'ı şeytanla aldatmaya kalkanın akıbeti budur, diye haykırarak oradan uzaklaşmış." (Livaneli, 2017, s. 115).

"...hiç pişman değiliz, Amerika'da hiçbir Müslüman kalmayana kadar savaşmaya devam edeceğiz" (Livaneli, 2017, s. 127).

Dinlerin kişisel ve siyasal çıkarlar için kullanılması ve istismar edilmesinin tarihi, dinler kadar eskidir ve bütün dinlerin ortak sorunudur. Her dinin aşırı tipleri, kutsal adına diğer dinlerin mensuplarına savaşlar açmış, sürekli bir terör ve şiddet dalgası ile insanları kurbanlaştırmıştır. Amerika'da Müslüman bırakmak istemeyen Hristiyan ile Ortadoğu'da Hristiyan bırakmak istemeyen Müslüman aynı dogmatik düşüncenin, bilinçsiz uygulayıcılarıdır. Özünde barış, kardeşlik ve huzur vadeden dinler, bu istismarcı insanlar yüzünden binlerce yıldır din, mezhep, tarikat ve cemaat savaşları şeklinde yeryüzünü kan, barut, gözyaşı, acı ve sonsuz bir şiddete boğmuştur.

Dine dayalı siyasal eylemlerin yanında aslında kendi inancının dışında da diğer inançların, fikirlerin ve tercihlerin içten içe pek de kolay kabullenilmediğini ve ayrıştırıcı, ötekileştirici bir düşünceye dönüştüğünü yazar, "Elhamdülillah hepimiz Müslümanız. Ama keşke oğlunuz da şeytan kıza uymasaydı. Annem, gözü kör olsun inşallah o kızın, dedi. Başımıza neler getirdi, gözü kör olsun, yatcağınızı kara gelsin, o ışıkçılara söyleyin, Advıye Teyze'nin oğlu dini bütün bir Müslümandır deyin, bir daha zarar vermesinler yavruma." (Livaneli, 2017, s. 116)

ifadeleriyle anlatmıştır. Romanın bu bölümleri dinci teröristlerin ürettiği şiddet sarmalını öne çıkaran örnekler barındırır.

Romanın diğer yüzünde ise yazılı olmayan halk yasaları diye tanımlayabileceğimiz töre adına şiddete başvuran teröristlerden bahsedilir. Livaneli'nin eserde, Mehmet'in babası Fuat Amca'nın anlattığı bir olayda, söz konusu namus olunca gelenek ve görenekler neyi emrediyorsa ona göre hareket eden insanların olduğundan bahsetmesi terörist kişilere örnektir. Yazar, "namusu temizlemek!" adına mantıklı düşünmeden öldürmenin meşrulaştırılmasını ve bundan doğan mantıksızlığı eleştirir. Şiddetin yine ölümle sonuçlanmış başka bir örneği gözler önüne serilir. "*Hele namus meselesi olunca, kimsenin aklına silahtan başka bir şey gelmiyor.*" (Livaneli, 2017, s. 45).

Komşuların ağzından Hasan'ın çok çapkın bir adam olduğu ve dindar abisinin ona çok kızdığı, tehdit ettiği, ancak Hasan'ın yaptıklarından vazgeçmemesi üzerine abisinin din uğruna, gözünü bile kırpmadan kardeşini öldürdüğü anlatılır. "*Hasan'ın yakın köyde bir ilişkisi varmış, ondan da ikiz çocukları doğmuş, Hasan sık sık oraya gidirmiş. Bunu öğrenince abisinin kanı beynine fırlamış, kardeşini eve çağırması, Hasan, kelimeyi şahadet getir, sonra kible dışında üç yönden hangisine istersen dön, çünkü seni vuracağım, demiş, kibleye sakın dönme, demiş, artık nasıl bir şey geçtiyse aklından. Kardeşini öldürmek günah değil, yüzünü Kabe'ye dönmüş adamı öldürmek günah. Ve sahiden de vurmuş*" (Livaneli, 2017, s. 45).

Dini ve törel değerlerin güç birliği ile ortaya çıkan fanatizm, kardeşleri bile karşı karşıya getirmiş, bir abi kardeşini öldürmeyi doğru, insani hatta İslami bulmuştur. Bir insanın öldürülmesinden daha korkunç olanı; kendi kanından, canından, ailesinden, birbirini korumak için var olan insanlar tarafından öldürülmektir. İdam cezasını bile kaldıran modern hukuk sadece yaşama hakkının kutsallığından hareket etmez, idam edilen, öldürülen kişinin bir haksızlığa uğraması olasılığına karşı önlem almayı da amaçlar. Ölüm insanlar için küçük kıyamet, öldürülmek insanlık için büyük kıyamettir. Bir insanı öldüren bütün insanlığı öldürmüş gibidir: "*İşte bundan dolayı İsrâiloğulları'na şöyle yazmıştık: "Bir cana kıymaya veya yeryüzünde fesat çıkarmaya karşılık olması dışında, kim bir kimseyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir can kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur. Şüphesiz peygamberlerimiz onlara apaçık deliller getirdiler.*" (Kuran, Maide-32).

4.3. Kadının Kadına Şiddeti

Şiddetin türü, boyutu ne olursa olsun, kimin kime uyguladığının önemi olmaksızın şiddet, tehlikelidir ve insanlık dışıdır. Livaneli, eserde kadının yine bir başka kadına uyguladığı psikolojik şiddete de yer vermiştir. Psikolojik şiddet, şiddetin fiziksel formlarını içermeyen türlerinin tanımlanmaya başladığı 1980'li yıllardan (Follingstad ve Edmundson, 2010) günümüze psikolojik saldırganlık, psikolojik istismar, psikolojik kötü muamele, duygusal şiddet veya duygusal istismar gibi kavramlar altında da çalışılan özel bir şiddet türüdür. Ancak diğer şiddet türleri ile karşılaştırıldığında fiziksel parametrelerin yokluğuna bağlı olarak tanımlanması en zor şiddet türüdür (Rogers ve Follingstad, 2014; Akt. Boyacıoğlu, Uysal, Erdugan, 2020, s. 5). Eserde bu şiddet türüne örnek olan çekirdek metinlere de yer verilmiştir.

Başkarakter Hüseyin, Meleknaz'ı kolundan tutarak eve getirir. Hüseyin'in annesi ve kız kardeşi Meleknaz'ı kabullenemedikleri için bu durumdan huzursuzluk duyarlar ve bu kişiye karşı olumsuz tutum takınırlar. Meleknaz'ın içe kapanık ve iletişimden kaçınan hali, mevcut durumu daha da kötüleştirir. İki kadın üçüncü kadını yalnızlaştırır, sürgit psikolojik şiddet uygulamaya başlar. "*Aysel, haspada öyle bir tavır vardı ki, diye anlattı, sanki eve girerek bize iyilik yapıyordu, ne yüzümüze baktı, ne gülümsedi, ne merhaba dedi, öyle yaban yaban durdu. Onlara kalsa bu burnu havada kıza hiç acımayacaklarmış ama...*" (Livaneli, 2017, s.

37-38). Yine aynı sayfanın devamında Hüseyin'in annesinin de benzer duygulara sahip olduğu görülür. "...oğlunu kaybetmekten korkmasa, herkeslerin bildiği dirayetiyle o uğursuz kızı kapının önüne koyuvercekmış ama yapmamış, fazla yüz de vermemiş." (Livaneli, 2017, s. 38).

Bölümler halinde yazılan romanın "eski nişanlı" olarak adlandırılan bölümünde Hüseyin'in eski nişanlısı olan Safiye adındaki kızın ayrılık sonrası onurunun zedelenmesi ve ayrılık acısı ile Hüseyin'e karşı duyduğu öfkeden dolayı, hiç tanımadığı Meleknaz'a karşı küçümser sözler sarf ettiği görülür. "İnsan gidip şeytana tapan paçavra, sümüklü bir kız yüzünden gül gibi hayatını bozar mı, gül gibi hayatını diyorum yahu; üstelik çocuklu, üstelik çocuğu kör, üstelik babası bile belli değil." (Livaneli, 2017, s. 60). Bu da yine kadının kadına uyguladığı psikolojik şiddet örneğidir denilebilir. Kendini bir başkasıyla daha doğru ifadeyle rakibiyle, halefiyle kıyaslama yoluna giderek karşısındakini küçük görme, yetersiz ve değersiz görerek aşağılayıcı konuşma bazen de beddualar etme de yine bu şiddetin uygulanma biçimlerinden biridir denilebilir.

Erkeğin eşini aldatması aslında bir yönüyle, bir kadının başka bir kadına karşı uyguladığı psikolojik şiddet olarak görülebilir. Çünkü evli bir adamla beraber olan kadının, aldatılan kadının ruh halinden bihaber olduğu söylenemez, onun nasıl bir psikolojik yıkım içinde olduğunu özdeşim / empati yoluyla tahmin edebilir. Tüm bunları bilmesine karşın aldatma olayının içerisinde yer alarak kendisi de bu şiddetin başka bir boyutunu uygulayan kahramanlardan birine dönüşür. Romanda Hasan Amca'nın ağzından aktarılan bir olayda çapkın olan komşularının, eşini başka bir köyden kadınla aldattığı ve ondan da iki çocuğu olduğu görülür. Buna rağmen aldatılan kadının, kendince birtakım sebeplerden dolayı kocasından ayrılmadığı hatta durumun anlaşılmasını için eşini korur davranışlar sergilediği görülür.

Eserde aldatılan kadının karşısında aldatan kadının duygu, düşünce ve davranışlarıyla ilgili çözümlemelere yer verilmemiş ancak sezdirmeyle yetinilmiştir. Erkek, bir kadını başka kadınlarla aldattığı için anlatılan aldatma olayından hareketle bu çıkarımlar yapılabilir ve bu içerik, kadının kadına uyguladığı şiddet örneklerine dâhil edilebilir. Türk edebiyatında Halide Edib'in kaleme aldığı Handan romanı, doğrudan aldatılan kadının ruh haline odaklanan romanlardan biridir ve aldatılan kadının nasıl psikolojik bir yıkıma uğradığını, yavaş yavaş zehirlendiğini ve içten içe çürüdüğünü, kadınca duyguların yoğunluğunu başarılı bir şekilde anlatır.

4.4. Sosyolojik Şiddet / "Elalem Ne Der?" Korkusu / Elalem Şiddeti / Mahalle Baskısı

İnsan, yaratılmış varlıkların içinde en değerlisiyken, niçin kendi değerini ve varlığını hissedebilmek için öteki kişilerin gözünde kendine ait bir yargı arar? Nasıl başkalarının kendi hakkında olumsuz düşüncelerini önlemek adına kendi hayatını istediği gibi yaşayamaz hale gelebilir? İşte bu durum toplumun insana uyguladığı sosyolojik şiddetin ta kendisidir denilebilir. Toplumbilimsel / sosyolojik içerikle üretilen elalem şiddeti ya da mahalle baskısı gibi kavramlar, sosyolojik şiddetin anahtar kavramlarından olmuştur.

Yalnız Türk toplumuna ait olmayan bu düşünce ve davranış kalıbına birçok eserde yer verilir. Bunun dünyanın her yerinde var olduğunu gösteren bir örnek olarak Dostoyevski'nin "İnsancıklar" adlı romanı gösterilebilir. Başkalarının ne düşündüğü ya da başkalarının düşüncelerini önemseyip ona göre hayatını şekillendirme konusu eserde şöyle dile getirilir: "Hiç önemi yok bunun. Kimim ki ben? Alelade, herhangi biri. Fakat elalem ne der? Düşmanlarım? Dedikodumu yapmaya çoktan hazır o zehir dilliler, beni çizmesiz görürlerse, benim için ne derler? İnsan çizme ve paltoyu da kendisi için değil, aslında başkaları için giyer. Onurum ve

adım kirlenmesin diye çizme ve paltoya ihtiyacım var mı? Yırtık çizmelerim adımı onurumu ne hâle getirir?" (Dostoyevski, 2020).

Huzursuzluk'ta toplumsal baskı (şiddet) konusunun yer aldığı bölümlerden bazıları şu şekildedir: Terk edilen eski nişanlı Safiye, Hüseyin'in kız kardeşiyle konuşurken *"Babam başı yerde geziyor, anam ağlayıp duruyor, akrabalarımın kessen kanı akmayacak, ben de bu genç yaşımda reddedilen bir nişanlı durumuna düştüm."* (Livaneli, 2017, s. 60) sözlerini dile getirir. Terk edilen bir kızın önce kendi aşk acısını, duygularını düşünmekten ziyade toplumun kendi hakkında düşündüklerini dile getirmesi yazarın toplumumuzda var olan "elalem ne der?" düşüncesiyle oluşan sosyolojik şiddetin yansıtılmasının güzel bir örneğini gözler önüne serdiğini örnekler.

Kitabın başka bir yerinde Hüseyin, Meleknaz'ı eve getirdiğinde annesinin oğlunun isteğini, kararını dinlemekten önce yine "elalem ne der?" korkusuyla hareket etmesi, oğlunun kararının, "elalem" in olumlu bakmayacağı bir karar olduğunu söylemesi ile dile getirilmiştir. Hatta belki de bu baskının, korkunun da etkisiyle kadın düşüp bayılır. *"Ayrıca, elalemin yüzüne nasıl bakarız oğlum, gül gibi nişanlın var, nereden çıktı bu kara kız, demiş."* (Livaneli, 2017, s. 37).

"Vurun Kahpeye" demeye ayarlı ve hevesli bir kitle olarak pozisyon almış toplumun karşısında, aykırı davranan insanların linç edilme kaygısı, gitgide bastırılmaz bir korkuya dönüşür. Tutucu / muhafazakâr toplumlarda bu korku, insanların ayağına vurulmuş bir pranga olarak herkesi "tek tip" insan olmaya sevk ve mecbur eder. Böyle bir toplumda bütün renkler hızla silinir; geriye siyah, beyaz ve gri renklerin tonlarından oluşan mutsuz ve renksiz bir nüfus kalır.

4.5. Hayvana Şiddet

Arno Gruen, *Normalliğin Deliliği* (1987), adlı kitabında şöyle demektedir: *"Görünen o ki, bütün canlılar arasında yıkmak için yıkan tek canlı insan."* İnsanlar içindeki saldırganlık var olduğu sürece, yıkmaya devam edeceklerdir. Livaneli, *Huzursuzluk* romanında şiddetin her türlüüne değinmiştir. İnsanın dünyada yaratılanlar arasında en tehlikeli tür olduğu, eserde hayvanlara yapılan eziyetlerden bahsedilerek yer almıştır. Hayvanlar, doğanın dengeleyicisi ve bir parçası olmasına karşın bazılarının nesilleri insan(!) soyu yüzünden yok olmuş bazıları da üzerinde birtakım deneyler yapılarak aslını kaybedecek duruma gelmiştir. İnsan görünümü altında yaşayan fakat insani özelliklerden nasibini almamış varlıklar, insana ettikleri şiddetle tatmin olmayıp kendine hiçbir zararı bulunmayan hayvanlara da şiddet uygulamaktan geri kalmamışlardır.

Hayvanlara yönelik şiddet ve insanlara yönelik şiddet arasında bir bağ olup olmadığı konusu seri katiller ve nitelikli cinayet suçları işleyen kişilerin geçmiş profillerinde hayvanlara şiddet uyguladıklarının fark edilmesi ile bilimsel araştırmalara konu olmuştur. Yapılan araştırmaların çoğu yurt dışı kaynaklı olmakla beraber ülkemizde de bu konuya değinen çalışmalar bulunmaktadır. Bilimsel araştırmalara göre şiddetin hayvana yönelmesinin insana yönelmesi için bir basamak olduğu söylenebilir. Tolstoy'un "hayvan öldürmeden insan öldürmeye sadece bir adım vardır." sözü anılan durumu gayet güzel ifade etmektedir (Karakaya, Çakmakaya ve Yılmaz, 2020, s. 185).

Şiddete eğilimli kişilerin hayvanlara şiddetten geri kalmadıkları bilinir. Livaneli, hayvanlara yönelik şiddet konusuna eserinde iki yerde değinmiştir. Bunların ilkinde roman kahramanı Hüseyin'in çocukken lastik sapanla kuş avlayan arkadaşlarını engellemeye çalıştığı söz edilir. Yazar, bu sırada Hüseyin'in ağzıyla İslam tarihiyle ilgili ebabil kuşlarının Ebrehe ordusunu taş tutmalarına telmihte bulunur: *"...o kuş belki de filleriyle Kâbe'ye yürüyen putperest Ebrehe ordusunu, gagalarından taşıdıkları taşları atarak mahveden ebabil kuşlarının soyundandır..."* (Livaneli, 2017, s. 22). Türk kültüründe yerleşik bir kabuldür ki

insan yedisinde ne ise yetmişinde de odur. Psikanalizim, yetişkin davranışlarının kaynağını çocuklukta arar. Hayvan sevgisinden yoksun ya da hayvana şiddeti bir oyun olarak gören çocuklar, ileriki yıllarda bir insana uyguladıkları şiddetten de haz duymaya başlar veya bir suçluluk duygusu hissetmezler.

Hayvana yönelik şiddetin yer aldığı ikinci yerde ise Mardin'in dar sokaklarında ölümüne çalıştırılan eşeklerin gördükleri eziyet aktarılmıştır. *"Yukarı mahallelere yük taşıyan eşekleri hatırlıyor musun, hani dik yokuş sokaklar araba giremeyecek kadar dar olduğu için kullanılan eşekleri. Geçenlerde belediye onları kadrolu yaptı, iyi mi! Eşekler belediye çalışanı oldular ama bu kadro, o zavallı hayvanların yara bere içinde hasta, zayıf, yorgun mahlûklar olmasının önüne geçmedi."* (Livaneli, 2017, s. 34). Türklerde odun ateşe atılmadan önce yere vurulur, varsa içindeki börtü böcek yanmasın diye. Kurdun kuşun, börtü böceğin, atın eşeğin, suyun, doğanın varlığına duyulan saygı ve gösterilen özen, doğadan hayvana, hayvandan insana doğru genişleyen şiddetin ortaya çıkmasını engelleyecek nahif ve zarif bir duyarlılıktır.

4.6. Eşitsizliğin Şiddeti

Romanda Livaneli, insan olmanın iyiliklerinden ve kötülüklerinden bahsederken karşılaştırmalar da yapmıştır. Kadınlar üzerinden yapılan karşılaştırmalarda parayla kişiden kişiye satılan, çok değersiz görülüp oradan oraya savrulan Suriyeli, Ezidi genç bir kadınla; lüks yaşamları, kendi özgürlükleri ve bambaşka dünyasıyla yaşayan, "bir dediği iki olmayan" şehrili kadınının yaşayışları, dertleri, hayattan beklentileri, durumu, istekleri ve maddi arayışları arasındaki farklar ve uçurum sergilenmiş; insanlığın bilinçaltındaki soru işaretleri yeniden güncellenmiş ve sorgulanmıştır.

Yazarın *"Hizmet eden değil de hizmet ettiren,* (Livaneli, 2017, s. 76) diye nitelediği yeni nesil çalışan kadın profili ile zulme uğrayan, insanca yaşayamayan arasındaki uçurum, romanda ikincil bir gerçeklik olarak irdelenmiştir. İnsanlar arasında bir eşitlik olmadığı aşikârdır. Aynı coğrafya, sosyal kültürel gerçeklik ya da konumda olmaları veya olmamaları fark etmeksizin insanlar arasında ortaya çıkan eşitsizliğin şiddeti gerçeği romanda kadınlar arasında olmayan eşitlik üzerinden aktarılmış ve somutlaştırılmıştır.

Yazar, "Melek Jolie" diye geçen bölümde Angelina Jolie'nin Birleşmiş Milletler İyi Niyet Elçisi olarak mülteci kamplarını ziyareti sırasında, eşitsizlikten doğan şiddetin olanca ağırlığı ile hissedildiğini, insanların eşitsizlikten doğan uçurumu bir kez daha gördüğünü ve bu çelişkiye ilişkin yaşadıkları zulmün daha da arttırdığını dile getirmiştir: *"Başka bir hayatın mümkün olduğunu hatırlatan bu simge, daha fazla umutsuzluğa düşmelerinden, daha fazla acı çekmelerinden başka bir işe yaramıyordu. Çünkü o özel uçağına binerek pırlıtlı hayatına uçarken, mülteciler çadırdaki sobadan zehirlenen çocuklarını çamurlu toprağına gömmeye devam ediyorlardı."* (Livaneli, 2017, s. 73).

Sonuç

Huzursuzluk romanı, insanoğlunun kötülüğün sınırlarını ne kadar zorlayabileceğinin örneklerine değinmiştir. *"Beni alıp tekrar karnına soksan bile koruyamazsın artık anne!"* (Livaneli, 2017, s. 17) cümlesi, şiddetin kol gezdiği bir iklimi ve egemenliğini çaresizce kabul edişi anlatır. Soykırım, katliam, işkence, sürgün, cinayet, dayak atma, kaçırma, tecavüz, aşağılama, fiziksel, sosyolojik, psikolojik, ekonomik ve hayvana şiddet gibi görüntülerle gerçekleşen şiddet sarmalının içinde yozlaşan, yabancılaşan, kurbanlaşan insanlara ve insanlığa yakılmış düzyazı niteliğinde bir ağıttır, *Huzursuzluk* romanı...

Romanda şiddete dayalı birçok çatışma örneğine yer verilmiştir. Gerçek hayatın fotokopisi diyebileceğimiz realist romana özgü gerçekliği, yakın dönem dünya tarihini, Ezidileri ezip geçen IŞİD gerçeğini kurguya katmasıyla tarihi romanın özelliklerini barındıran ve birleştiren *Huzursuzluk* romanında, huzursuzluğun en önemli kaynağı olarak

şiddet olgusu gösterilmiştir. İnsanın diğer insanlara ve hayvanlara, terör örgütlerinin yuvalandıkları coğrafyaya, devletlerin dış geçirebildikleri diğer devletlere uyguladıkları şiddet eylemleri, şiddetin bireysel, bölgesel, ulusal ve evrensel bir sorun olduğunu göstermektedir.

Fiziksel, sosyolojik, psikolojik, ekonomik, kimliğe ve ırka dayalı etnik, dine dayalı mezhepsel, yaşam koşullarına bağlı olarak eşitsizlik temelli şiddet olgusunun güçlüden zayıfa, erkekten kadına ve çocuğa, insandan hayvana doğru genişlediği ve bir yol izlediği görülebilir. Bireysel şiddeti doğuran ve meşrulaştıran en önemli kaynak töreler ve töre şiddeti uygulayan teröristler iken, kitlesel şiddeti doğuran ve meşrulaştıran en önemli kaynak terör ve teröristlerdir. Şiddetin tarihselliği ve gelenekselliği de mücadelenin önündeki en zorlayıcı gerçekler ve gerekçelerdir.

Bayar (2020), sağlıklı bir ilişkinin elbette ki hiç çatışma yaşanmayan ilişki olmadığını, önemli olanın o ilişkilerde ortaya çıkan sorunların olabildiğince sağlıklı bir biçimde çözülmesinin olduğunu söyler. Bunun için bireyin sorunlarını şiddete yönelerek çözmeye çalışmasının yanlış bir yol olduğunu, doğru yolların ve seçeneklerin gerek aile içinde, gerek sosyal çevrede, gerekse eğitim kurumlarında ve kitle iletişim araçları yardımıyla, hazırlanacak öğretici programlar yardımıyla açıkça ortaya konulması gerektiğini vurgular. Şiddetin kişinin değerlerini, niteliklerini, kendine güvenini ve ruhsal yapısını bozucu etki yapan bir olgu olduğunu aktarır. Toplumun yarısını oluşturan kadınların önemli bir kısmının şiddete uğramasının, bireysel olduğu kadar aile ve toplum açısından da olumsuzluklara yol açtığını, dolayısıyla şiddetin önlenmesinin bireysel ilişkileri sağlıklı kılacağını, toplumun temeli olan ailenin de sağlıklı ilişkiler gerçekleştirmesine ve yürütmesine, böylece de onların oluşturduğu sağlam temellere dayalı güçlü bir topluma sahip olmayı sağlayacağını dile getirir.

Bilim insanlarının yukarıdaki içerikle açıkladığı sorun ve çözüm ilişkisini, *Huzursuzluk* romanı, roman türünün imkânları ile dile getirir, sezdirir ve tartışır. Şiddetin sarmalından çıkış, insanın uygarlık ile barbarlık arasında yapacağı seçim ile eşdeğer olacak; uygarlık tarihini, barbarlık tarihine dönüşmekten kurtaracaktır.

Kaynakça

- Akyüz, K. (1986). *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Alparslan, A. H. (2014). Çocukluk Döneminde Cinsel İstismar. Zübeyde Hanım Kadın Doğum ve Çocuk Hastanesi, *Afyonkarahisar, Kocatepe Tıp Dergisi*, 15(2), 194-201.
- Arno Gruen (2015). *Normalliğin Deliliği* (8. baskı). (çev. İgan, İ.). İstanbul: Çitlembik Yayınları.
- Bayar, H. (2020). *Kadına Yönelik Şiddet*. (Temmuz 2020-21603). TavsiyeEdiyorum.com. [Erişim Tarihi 15.05.2022].
- Boyacıoğlu, İ., Uysal, M.S. ve Erdügan, C. (2020). Psikolojik Şiddetin Ölçümü: Psikolojik İstismar Profili'nin ve Kadına Kötü Muamele Envanteri'nin Türkçe'ye Uyarlanması. *İstanbul Üniversitesi Psikoloji Çalışmaları*, (40)1, 19-55.
- Demren, Ç. (2001). *Ataerklik ve Erkeklik Biçimlerinin Karşılıklı İlişkileri ve Etkileşimleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü.
- Doğan, M. (1996). *Türkçe Sözlük*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Dostoyevski, F. M. (2020). *İnsancıklar* (Çev. Eyüp Seyrek). İstanbul: Erasmus Yayınları.
- Güler, N., Tel, H. ve Tuncay, F. Ö. (2005). Kadının Aile İçinde Yaşanan Şiddete Bakışı. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 27(2), 51-56.

- Kaplan, M. (1994). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karakaş, R. ve Çetin, M. (2019). Modern Romanın Folklor Tutulması: "Huzursuzluk". *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 289-303.
- Karakaya, A., Çakmakkaya, B. Y. ve Yılmaz, Y. (2020). Hayvanlara Yönelik Şiddet Konusunda Bir Değerlendirme. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 181-193.
- Kur'an. <https://kuran.diyamet.gov.tr/>, [Erişim Tarihi: 05.07.2021].
- Livaneli, Ö. Z. (2017). *Huzursuzluk*. İstanbul: Doğan Yayıncılık.
- Özerkmen, N. ve Gölbaşı, H. (2010). Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SBArD)*, 15, 23-37.
- Polat, O. (2015). *Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Sultana, A. (2019). Ataerkillik ve Kadının İkincilliği; Kuramsal Bir Analiz (Ter. Saadet Altay). *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 11(1), 417-427.
- <https://www.tdk.gov.tr/>, [Erişim Tarihi: 25.02.2022].
- Tekin, M. (2001). *Roman Sanatı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Ünsal, A. (1996). *Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi*, *Cogito*, 6-7, 29-36.